

The pedagogical process of the physical education in the elementary school (comparative-historical analysis)

Nevyana Dokova

South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad, BULGARIA

Faculty of pedagogy. Department of theory and methodology of physical education

Published: March 31, 2018

Accepted for publication: March 01, 2018

Abstract:

The paper presents the comparative-historical analysis of the organized and purposeful motor activity development from ancient times to the present day. A historical retrospection of the legal framework and the content characteristics of the educational process in the physical education in primary school was made. The main trends in the place and purpose of the pedagogical process on the subject "Physical education and sport" in the educational system are outlined.

Keywords: physical education, sports-pedagogical theory and practice, elementary school.

Постановка на проблема

Въпросите, свързани с хармоничното, психофизическо развитие на човека винаги са занимавали научната мисъл. Още древногръцкият философ Талес стига до извода, че **"Блаженството на тялото се състои в здравето, а на ума – в знанието"**. В тази връзка нашите предварителни проучвания показваха, че от древността до днес няма общество, което да е пренебрегвало значението на двигателната активност като фактор за укрепване на здравето и нормалното психофизическо развитие на човека. Нещо повече, няма известна и утвърдила се във времето система за обучение и възпитание на подрастващите, в която физическото възпитание да не е заемало важно място като средство за комплексно (умствено и физическо) развитие на личността. В тази връзка нашите изследователски намерения са насочени към развитието на спортно-педагогическата теория и практика по физическо възпитание както като социално явление, така и като учебен предмет в образователната система.

Методологическа обосновка на изследването

Целта на настоящото изследване е да се проучи в исторически план развитието на физическото възпитание като средство за комплексно (умствено и физическо) изграждане на личността в педагогическата теория и практика. В този контекст **обект** на нашето изследване е мястото и ролята на учебния процес по физическо възпитание в началното училище, а **предмет** неговата нормативна рамка и съдържателни аспекти.

В хода на изследването са използвани следните методи:

- Анализ на литературни източници
- Сравнително-исторически анализ
- Контент-анализ

Сравнително-исторически и съдържателен анализ

В хронологичен аспект най-ранни сведения за организирани в система целенасочени занимания с физически упражнения датират в страните от Древния Изток – Месопотамия, Персия, Китай, Индонезия, Египет (Н. Петрова, В. Цонков 1985; Л. Кун 1982; В. Столбов, 1989 и др.).

Най-характерното за системите за физическо възпитание от този период е военно-приложната насоченост на заниманията с физически упражнения, свързана преди всичко с естествено-приложни дейности като лов, езда, юмручен бой, плуване и ритуални танци. Постигането на необходимите умения в тези дейности е изисквало дългогодишни системни занимания още от ранна детска възраст. В Персия са се формирали специални школи (възпитателни домове) за обучение на децата на робовладелците във възраст от 7 до 16 години с цел физическо усъвършенстване и военна подготовка (Л. Кун, 1982). В люлката на човешката цивилизация – Древна Месопотамия, войнската подготовка чрез физически упражнения се е усъвършенствала паралелно със специално организирани ритуали. Предимно с военно-приложен характер били и заниманията с физически упражнения в Древен Египет. Освен войнска подготовка чрез борба, юмручен бой, бягане и др., особено място заемали също акробатичните и танцовите упражнения (Й. Иванов, 2006).

В Древен Китай заниманията в тази посока придобиват още по-подчертана спортна насоченост със заниманията по фехтовка, бойни изкуства, стрелба с лък, бокс, борба, хвърляне на копие, надбягване с колесници, игри с топка и др. По това време се утвърждава и прилага на практика необходимостта от използването на физически упражнения с лечебно-терапевтична насоченост. Подчертано военизираният характер на системата за физическо възпитание се запазва и в Древна Индия. Но същевременно тази древноиндийска цивилизация е завещала на съвременния свят системата на **йогите**, която изумява и до днес с възможностите си за комплексно (физическо и психическо) усъвършенстване на човека (К. Костов, 2006 а). От образователна гледна точка през този период най-ярко се открояват системите за физическо възпитание в Древна Елада. Известни са т.нар. Спартанска школа за психофизическо закаляване и Атинската школа, в която се обръщало голямо внимание на умственото, нравственото, естетическото и физическото възпитание с цел постигане на хармонията в развитието на личността (Van Dalen & Bennett, 1971; Н. Петрова 1982; N. Mavrogenes 1980; К. Костов и кол., 1993; В. Пальменев, Е. Конеева 2000). Макар да се говори предимно за възпитание, тези две школи са имали своите институции (гимназиони), кадри (гимнасти, педотриби) и методика за обучение чрез системни занимания с физически упражнения за развитие на тялото и духа на деца и юноши от 7 до 18 години, след което то продължавало при отбиване на военната служба. Това показва, че, от една страна, древните гърци са притежавали определени знания, свързани със спортните уреди и съоръжение, а от друга - учителите в гимназиона, за да обучават подрастващите, е трябвало да притежават специални знания, което означава, че тяхната подготовка е била предмет на образованието. По отношение на образователния процес може да се каже както за древногръцката система, така и за останалите системи за физическо възпитание през този период, че усвояването на знания е съпътствало овладяването на двигателни умения, т.е. познавателната дейност се осъществява в условията на двигателна активност. Това го прави сходен със съвременната постановка на учебно-възпитателен процес по физическо възпитание.

Наред с подчертано практическия характер на физическата култура в древногръцката система за физическо възпитание, е налице и развитие на теоретическата мисъл от това време. В свои произведения философите Демокрит (460 – 370 г. пр. н. е.), Сократ (469 - 399 г. пр. н. е.), Платон (427 - 347 г. пр. н. е.), Аристотел (384 - 322 г. пр. н. е.), лекарят Хипократ (460 - 377 г. пр. н. е.) поставят физическото възпитание наравно с интелектуалното, като дават и редица конкретни правила и съвети за това как човек да закалява и развива своето тяло с помощта на физическите упражнения (К. Костов, 2005).

Физическата култура през средновековието съществува в две основни форми: физическо възпитание за светските феодали и физическо възпитание за селските маси и гражданството (Н. Кулинко, 1982). Според Й. Иванов образователната същност на физическото възпитание през този период има следните характеристики:

- Използване на инструктаж чрез образни описания и демонстрации на упражнението;
- Приемането на правила за състезание по нови видове спорт;
- Обвързване на упражняването с националните, войнските, религиозните и културните традиции на народите;
- Наличие на ограничен брой институции и литературни източници за обучение или самостоятелно изучаване на целенасочените физически упражнения (Й. Иванов, 2006).

За ролята и мястото на двигателната активност в естествено-биологичния ход на развитие на човека може да се съди и по възникналите през ренесанса и малко по-късно (XVIII – XX век), по подобие на древногръцката система, западноевропейски национални системи за физическо възпитание. Всяка една от тях има свои ярки изразители. Научните трудове на представителите на различните школи дават сериозен тласък в развитието на теорията в областта на физическото възпитание. В това отношение книгата на немския учител – филантроп и основоположник на немската гимнастическа система Йохан Гутс-Мутс (1759 – 1839), ‘Гимнастика за младежта’, издадена през 1793 г., се смята за "...първата теория на физическото възпитание" (Н. Петрова, 1982). В нея авторът посочва и голямо разнообразие от подходи за ефективно и здравословно използване на физическите упражнения като средство на физическото възпитание. Освен това се дават и "...ценни методически указания за ролята на учителя, за разпределението на физическите упражнения според трудността им, за плътността на урока, за правилния режим, за необходимостта от съзнателност при обучението и др." (Н. Петрова, 1982).

Друг немски педагог – класик на физическото възпитание Герхард Фиет, през 1794 година издава първия том на "Опит за енциклопедия на физическите упражнения", а през следващата 1795 – втори том "Система за физическите упражнения". Фиет прави дефиниция на физическите упражнения, която звучи актуална и днес. Той заявява, че "...физическите упражнения са всички движения и употребата на сила от човешкото тяло ... доколкото те имат за цел усъвършенстването на същото". Фиет също така предлага научно издържана систематизация на физическите упражнения (Р. Русев, 2000).

Свой отпечатък в теорията и практиката на физическото възпитание в началното училище оставя и Й. Песталоци (1746 – 1827) - швейцарски хуманист, педагог, филантроп, философ и реформист, създател на първата система за начално образование. Той е идеен вдъхновител на швейцарската система за физическо възпитание. Според него образованието трябва да разгърне способностите на главата, сърцето и ръката за съзидателен труд и близост на човека с природата. В този дух Песталоци изгражда цялостна и комплексна методика за възпитаване на децата, в която основно място заема и физическото възпитание. В своите произведения "Елементарна гимнастика" и "Основи на физическото възпитание" (1807 г.) Песталоци обосновава значението на физическото възпитание за хармонично развитие на детската личност (Л. Кун, 1982). От образователна гледна точка в тези книги се разглеждат въпроси за комплексно упражняване с различни движения за по-добро развиване на двигателните умения и навици, както и за целенасочено развиване на частите на тялото чрез упражнения в естествени условия.

Огромно влияние за развитието на педагогиката във Франция и за утвърждаването на физическото възпитание в началното училище имат Жан Жак Русо, Аморос, Ж. Ебер,

Ж. Демени. В техните трудове физическото възпитание се разглежда като важна страна от общото възпитание, допринасяща за хармоничното развитие на децата (Н. Петрова, 1985).

Друга важна личност със значим принос в областта на физическото възпитание е П. Линг (1776 – 1839г.). Като основоположник на шведската гимнастическа система, той дава много за училищното физическо възпитание с целенасочената здравно-хигиенна гимнастика и шведските гимнастически уреди за засилване ефекта на многобройните изправителни гимнастически упражнения (К. Костов, 2006).

Голяма роля за утвърждаването на физическото възпитание като образователен предмет има чешкият педагог Ян Амос Коменски (1592 – 1670). В своята книга "Великата дидактика", издадена през 1632г., той защитава тезата за "необходимостта от физически упражнения, правилен режим и хигиенични училища". Коменски разработва някои от принципите на физическото възпитание като например принципът за нагледност при обучението в двигателни умения (Р. Русев, 2000).

Руската теория и практика в областта на физическото възпитание се свързва с педагогическите възгледи и научноизследователската дейност на В. Г. Белински, Н. Г. Чернишевски, К. Д. Ушински, П. Ф. Лесгафт, Ив. М. Сеченов, Е. М. Дементиев, Н. П. Павлов и др. (П. Щерев и кол., 1977; Л. Кун, 1982; Н. Петрова, 1985; Кр. Рачев и кол., 1998).

Сред тях особен принос за развитието на училищното физическо възпитание има П. Ф. Лесгафт (1839 – 1909) – "разностранен учен, известен лекар и анатом, крупен педагог". Той създава оригинална теория за физическото образование, която е неразривно свързана с умственото, нравственото и естетическото възпитание (П. Щерев и кол., 1977). Лесгафт "...обосновава научно съдържанието, средствата и методите на физическото възпитание в училище. В основата на системата му за физическо образование той полага дидактическите принципи съзнателност, нагледност, активност, достъпност, постепенност и последователност...разработва подробна класификация на физическите упражнения и игрите...отделя голямо внимание на методите на обучение на физическите упражнения, като първи в Русия създава учение за "словесните" и "нагледните" методи...подлага на научна критика задграничните методи на физическо възпитание" (В. Столобов, 1989). Той въвежда термина "физическо образование", тъй като под него разбира "системно умствено, нравствено и физическо развитие" (Н. Петрова, 1985). **Поставяйки физическото възпитание наравно с умственото и естетическото, Лесгафт не само подчертава взаимовръзката му с общото възпитание, но и набляга на неговите образователни функции.** Казано с други думи, физическото образование по системата на Лесгафт не се изчерпва само с оздравителна насоченост, а включва методи и подходи за цялостно психофизическо развитие на подрастващите и обогатяване на техните знания.

От изложеното за същността на физическото възпитание през епохата на ренесанса, може да изведем следните нейни характеристики в образователен аспект:

- силен тласък в развитието на теорията и методиката на физическото възпитание;
- заимстване на знания за същността на физическите упражнения от древността и включване на нови допълнителни знания;
- създаване на правила по различни видове спорт;
- разглеждане на здравето като функция на целенасочената двигателна активност;
- неразривна свързаност на образователните функции на физическото възпитание с останалите две - градивната и възпитателната;

- обвързване на физическото възпитание с останалите страни на възпитанието на подрастващите;
- прилагане на научен подход към училищното физическо възпитание по отношение на неговите структура, средства, методи и форми на организация;
- разширяване на знанието за човека и природата чрез съчетаване положителното въздействие на целенасочената двигателна активност с естествените сили на природата.

Когато в Европа се полагат научните основи на физическото възпитание, България е все още под турско робство, но още в първото учебно-методическо ръководство за българските светски училища, известно под името "Рибен буквар" (1824), д-р Петър Берон включва и раздел за физическото възпитание, наречен "Как да пази човек здравето свое". В него авторът акцентира върху използването на физическите упражнения за укрепване здравето на учениците. Друг виден възрожденец, Неофит Бозвели, в книгата си "Славянобългарско детоводство" (1835) посочва, че "...възпитанието трябва да започва с физическо възпитание, което предхожда всички други и е "стълб на детското здраве" (Н. Чакъров и кол., 1975 : 296). За възраждането на българската физическа култура съществена роля има и бележитият български лекар и учен д-р Ив. Селимски (1799-1870). Повлиян от античната гимнастика, той смята, че тялото трябва да се упражнява в хармония с духа (Н. Петрова, 1985).

Представените по-горе факти показват, че през възраждането се "...залагат основите на теорията на физическото възпитание у нас", но за същинско физическо възпитание може да говорим едва след Освобождението на България (Р. Бърдарева, 1991).

Като официален учебен предмет под наименованието „Гимнастика“, физическото възпитание се включва от 1880 година. Липсата на квалифицирани учители е наложило издаване на методически ръководства. За нуждите на Шуменското педагогическо училище Т. Йончев през 1883г. написва своя труд "Гимнастика – ръководство за учители". Това е първата българска книга, която поставя началото на специализираната методическа литература по проблемите на физическото възпитание у нас (Н. Чакъров, 1982). Следват и други подобни помагала, които имат за цел да улеснят преподаването на предмета "гимнастика" в началните училища. Такива са: книгата "Учение за физическото възпитание на децата" (1885г) от д-р Ив. Драгомиров, в която физическото възпитание се разглежда както от педагогическа, така и от физиологична гледна точка; "Гимнастика за първоначалните училища" от К. Лидберг (1898-преводна); "Пълно ръководство по гимнастика" от Д. Бланшу и С. Големинов (1901); "Методика на обучението в първоначалните училища" от В. Манов (1922) и др. В тях се обръща внимание на вредата от претоварване на учениците, като за учениците от началното училище се предлага 5 часа седмично гимнастика и намаляване на часовете по другите предмети (Н. Петрова, 1991).

Държавното законодателство в областта на просветното дело и документацията, свързана с учебните програми по физическото възпитание през този период, се свързва с издаването на "Временни правила за реалните училища и класическите гимназии" (1878г), където гимнастиката е застъпена с четири часа седмично (В. Цонков, 1955 : 38), "Временни правила" (1879г) от Дирекция на народното просвещение на Източна Румелия, където гимнастиката е застъпена от I до IV отделение всекидневно, "Закон за началното учение в Източна Румелия", 1881г. и др.

След Съединението, с приетия закон за Народното просвещение от 1891г., настъпват положителни промени в цялостната просветна политика, а гимнастиката се утвърждава като учебен предмет във всички видове и степени на училищата". През 1931 г. се приема "...първият Закон за физическото възпитание на българската младеж" (Н.

Петрова, 1991). На базата по посочените по-горе нормативни актове се разработват и учебни програми през този период. В програмата от 1925 г. предметът вече се нарича "физическо възпитание" и включва "...методически бележки за преподаването, кривата на натоварването в урока и др." (Н. Петрова, 1982). След 1925 г. физическото възпитание се реформира, като се възприема системата на Жорж Еберт и се поставя акцент върху физиологичното въздействие на двигателната активност. Програмата от 1929 г. е изцяло по естествената метода, като в нейното съдържание са включени принципи на физическото възпитание, тестове за контрол на физическата дееспособност и научно-обоснована структура на урока по физическо възпитание. През 1935 г. учебният предмет се преименува на "Телесно възпитание". Учебната програма е въз основа на естествения метод, но съдържа и обширна теоретична част, в която се разглеждат средствата и принципите на телесно възпитание, методиката на урока и др. (Б. Пенева, 2002).

Повратен момент е създаването на Държавно висше училище за телесно възпитание през 1942 г. В него проблемите на теорията и методиката на физическото възпитание и спорта започват да се изучават на едно по-високо научноизследователско и теоретико-приложно ниво.

Втората половина на XX век се характеризира с ярко изразен подем в развитието на теорията и практиката на физическото възпитание във всички звена и степени на образованието, включително и в началното училище, въпреки че както отбелязва К. Костов "...тази училищна възраст си остава и до днес малко по-встрани от "голямата" наука за физическото възпитание и спорта" (К. Костов, 2006).

След Втората световна война теорията на физическото възпитание у нас е под силното влияние на съветската спортнопедагогическа школа. Характерен белег на публикациите през този период е, че физическото възпитание се разглежда широко на общодидактическо ниво като познавателен процес. На преден план са изведени неговото образователно и нравствено-възпитателно въздействие. В този период на физическото възпитание започва да се обръща специално внимание още от началното училище, като се изработват подробни и задълбочени програми за тази цел. На базата на редица психологически изследвания в областта на вербалното обучение (С. Л. Рубинщайн, А. Р. Лурья, П. А. Галперин, А. Н. Леонтиев, А. А. Смирнов, Д. И. Запорожец, Г. Пирьов, Н. Чакъров и др.) както и на известни постановки в теорията на двигателния навик (Н. А. Бернщайн, А. Ц. Пуни, П. Л. Рудик П. К. Анохин) и утвърдени педагогически принципи, в учебните програми от 1964 г. е включено изискване наред с усвояването на двигателни умения и навици да се формират и знания (Н. Матеева, 1969).

Коренно нов подход към проблемите на физическото възпитание, в това число и в началното училище, се забелязва след 1970 година както у нас, така и в чужбина. През този период започва да се работи по посока на комплексните възможности на физическото възпитание за хармонично развитие на личността, като се дава известен превес на биологично-градивните му функции. Започва да се обръща внимание на междупредметните връзки. Те се търсят в биологичния цикъл предмети, във физико-математическия, в естетическия цикъл (Б. Пенева, 2002). Полезни за практиката на физическото възпитание в началното училище по това време (80-90-те години) са и издаваните по линия на МНП "Методически насоки за учителя по физическа култура" за отделните класове на началното училище под ред. на Ив. Попов.

От направения анализ и изнесените факти може да обобщим, че проблемите на теорията и практиката на физическото възпитание в началното училище стават обект на засилен научен интерес и задълбочени изследвания едва през втората половина на XX и началото на XXI век.

В заключение, обобщавайки изнесеното дотук, можем да резюмираме следното:

От древността до днес няма в човешката цивилизация система за обучение и възпитание на подрастващите, доказала се и останала във времето, в която целенасоченото използване на двигателната активност (физическото възпитание) да не е заемала важно място и да не е била задължителен компонент на всяка образователна система като средство за хармонично развитие на личността. Още в древните държави Атина и Спарта е съществувало добре организирано физическо възпитание на децата и подрастващите, насочено предимно към военна подготовка. Очевидно е, че преди повече от две хилядолетия са използвани разнообразни средства и методи за физическо възпитание.

По-късно, в годините на средновековието на границата между XIV – XV век се появяват първите разработки, чиито образователни цели започват да се свързват със знанието за използването на физическите упражнения като целенасочена и потребна физическа активност. Първите разработки в тази епоха поставят началото на класифицирането на някои видове спорт, описване на средствата и методите за упражняване и др.

През Европейския ренесанс, с възникването на западноевропейски системи за физическо възпитание, теорията и практиката на физическото възпитание се оформят като специфичен дял от педагогическата наука за обучение и възпитание на подрастващите от най-ранна детска възраст. През този период теорията на физическото възпитание има подчертано педагогически облик, тъй като нейните създатели като Песталоци, Гутс-Мутс и др. са педагози – широки специалисти.

В България през възраждането и след Освобождението развитието на педагогическата наука и в частност на теорията и методиката на физическото възпитание е доста скромно и е изцяло под влиянието на западноевропейските страни и Русия. Това развитие се свързва с имената на най-известните български просветители от онова време. Своите идеи за ролята и мястото на физическото възпитание те впитат в общите си педагогически възгледи за развитието на подрастващите и за тяхното обучение и възпитание. През 1880 г. физическото възпитание е утвърдено у нас като предмет под наименованието „Гимнастика“. През периода до Първата световна война педагогическата мисъл в областта на физическото възпитание засяга разнообразни въпроси. Теорията значително изпреварва практиката по предмета „Гимнастика“ в различните видове и степени учебни заведения. До първата половина на XX век в съдържанието на училищното физическо възпитание се включват предимно гимнастическата дейност, игровата дейност и отчасти туристическата дейност.

Значим тласък в развитието на физическото възпитание от научно-методическа гледна точка се постига през периода 1945 - 1975 г., когато всецяло се използва опитът на бившия Съветски съюз. Бурното развитие на спорта в света и в България след Втората световна война води до обогатяване съдържанието на физическото възпитание чрез широко изучаване на някои спортове като спортна гимнастика, лека атлетика, спортни игри.

Настъпилите социално-икономически и политически промени след 1989 г. както у нас, така и в чужбина, наложиха извършването на мащабни образователни реформи, насочени предимно към:

- Осигуряване на равен достъп до качествено образование;
- Изработване на нови образователни стандарти, регламентиращи какви знания и умения трябва да овладеят учениците по отделните учебни предмети и дейност.

Започналото след 1989 година преустройство на системата по физическо възпитание в образованието доведе до нов подход в процеса на обучение по предмета. *Изцяло бе променена неговата парадигма по посока повишаване ролята на*

образователната насоченост като определящо условие за формиране физическата култура на ученика.

Период от 1990 година до 2015 година

Нормативните промени, свързани с концепцията за развитие на българското образование и в частност на физическото възпитание включват утвърждаване на национални стандарти (изисквания) за учебно съдържание, нови учебни програми и система за оценяване.

Основните усилия в реформата са насочени към образование, което да осигури физическото и духовното развитие на ученика, за успешното му ориентиране, адаптиране и реализиране в живота (ЗСОМУП/1997г.).

Стандартите за учебно съдържание регламентират знанията, уменията и отношенията, които трябва да притежава ученикът в края на съответната образователна степен или етап. Учебната програма определя структурата и обема на учебното съдържание за всеки предмет и всеки клас.

Най-общо целите и задачите на физическото възпитание в началното училище се изразяват в следното:

- Удовлетворяване на естествено-биологичната потребност на растящия детски организъм от двигателна активност;
- Подпомагане правилното психофизическо развитие на учениците;
- Поставяне основите на двигателната култура;
- Изпълняване ролята на антистресор.

Обучението в началния етап на основната образователна степен се организира съобразно училищен учебен план, който отразява спецификата на училището и е съобразен както с потребностите и интересите на учениците, така и с наличието на правоспособни педагогически кадри и, разбира се, с материалната база.

В учебния план, съгласно последните промени в Закона за степента на образование, общообразователният минимум и учебният план от 2014 г. и Наредба № 6 на МОН от 2001 г. и доп. от 2006 г., се предвиждат за I – IV клас по 3 урока седмично при обща натовареност за една учебна седмица в I и II клас 22 учебни часа и в III и IV – 25 учебни часа.

В **Държавните образователни изисквания** за физическото възпитание и спорт е предвидено общообразователната подготовка да се осъществява чрез усвояване на основно и допълнително учебно съдържание. Основните области (ядра) на учебното съдържание са: лека атлетика, гимнастика и спортни игри, а допълнителни ядра: водни спортове, туризъм, танци, бойни спортове, фитнес и бодибилдинг. При необходимост към допълнителните ядра могат да се включват и други спортове съобразно местните традиции.

В началния етап на основната образователна степен целта е постигане на начална спортна грамотност и определено равнище на физическа дееспособност. Обучението се осъществява чрез трите основни ядра и най-малко от две от допълнителните - водни спортове (плуване), туризъм и танци.

В основните ядра на учебното съдържание са застъпени следните естествено-приложни и спортни дейности (К. Костов, Ст. Иванов, 2003; К. Костов и кол. 2005) :

✓ Лека атлетика – предимно лекоатлетически упражнения и игри, включващи ходене, бягане, скачане, хвърляния. Развиват най-вече основните физически качества и позволяват усвояването на определени двигателни умения, които са в основата на физическата дееспособност;

✓ Гимнастика – до трети клас са включени предимно упражнения с естествено-приложен характер, които имат здравна и корекционно-профилактична насоченост. Основната част от тях са разнообразни общоразвиващи и строеви упражнения. В IV клас

се полагат вече основите на мъжката и женската спортна гимнастика;

✓ Спортни игри – в това ядро са включени предимно разнообразни подвижни игри с комплексно-развиващо въздействие по отношение на моториката и двигателните способности. В началното училище "подвижните игри и техните разновидности са основно средство, метод и организационна форма за реализиране на образователно-възпитателните цели по предмета" (Е. Кавдански, 2009). В края на етапа подвижните игри се заменят със спортно-подготвителни и спортни (с насоченост баскетбол и футбол). Съществени достойнства на спортните игри са възможността за социализация на ученика, осъществявана съвсем непринудено, повишеният емоционален фон, развитието на действено-творческо мислене и др. (В. Цветков, 2012).

Предвидените допълнителни ядра от своя страна обогатяват учебния материал и го сближават с интересите на учениците:

✓ Туризмът, под формата на излети и разходки, комбинирани с игри, спомага за осъществяване на здравословен контакт с природата чрез съчетаването на основните с допълнителните средства на физическото възпитание;

✓ Музикалните игри, народните хора и танците съдействат за развиването на метроритмичен усет, формиране на правилна стойка и координираност на движенията;

✓ Плуването освен че обогатява двигателната култура на учениците, оказва и закаляващ ефект върху техния организъм.

От изложеното по-горе е видно, че учебното съдържание по предмета "Физическо възпитание и спорт" включва всички известни спортни дейности, което го прави сходно с това в останалите европейски страни. Включването на допълнителни ядра осигурява вариативност на съдържанието и възможност за удовлетворяване предпочитанията на учениците. Целите и задачите на физическото възпитание в тази училищна възраст имат комплексно-развиващ характер по отношение на детската личност.

Иновации в програмите по физическо възпитание и спорт в I-IV клас

Новите учебни програми по предмета "Физическо възпитание и спорт" доразвиват залегналите в Държавните образователни изисквания съвременни постановки за оптимизиране на учебно-възпитателния процес. Основните иновативни моменти в учебните програми за I-IV клас през този период могат да бъдат обобщени в следното:

- Ясно определени специфични цели и задачи, съобразно възрастовите и психофизически особености за всеки клас;

- Вариативност на учебното съдържание чрез включване на допълнителни спортни дейности;

- Наличие на вътрешнопредметна интеграция между отделните ядра на учебното съдържание;

- Като учебно съдържание в програмите са включени не средствата на обучението, а крайните резултати, които трябва да бъдат постигнати от този процес. Това дава по-голяма творческа свобода на спортния педагог по отношение на използваните методи и подходи, но същевременно предявява по-големи изисквания към неговото педагогическо майсторство;

- В програмите е предвидено и усвояване на теоретични знания. Новият аспект тук е, че те са конкретизирани в определени термини и понятия, с които трябва да си служи ученикът във всеки клас и в края на всеки етап. Терминологичните понятия трябва да бъдат смислово разтълкувани, разбрани и усвоени, а не просто механично заучени. Чрез тяхното овладяване се цели подпомагане на взаимодействието между субектите на педагогическия процес. От друга страна усвояването на теоретичните знания от учениците води до:

- Формиране на познавателен интерес като необходимо условие за активното участие на ученика в процеса на обучение.

- Осмисляне на двигателната дейност, с помощта на усвоените знания.
- Осъществяване на преход от механично физическо упражняване към изграждане на спортна компетентност, което е и основната цел на обучението по физическо възпитание.

В процеса на двигателното обучение се създават условия за овладяване на следните категории знания (В. Маргаритов, Л. Петров и кол., 2003):

- Елементарни знания, свързани най-вече с терминуването на физическите упражнения;
- Знания за цялостното двигателно действие;
- Вътрешнопредметни знания, свързани с техниката на изпълнение на двигателните задачи;
- Междупредметни знания – знания от други науки като път за опознаване на спортната дейност.

Посочените категории знания са взаимосвързани и взаимообусловени. С най-ниското ниво на знанията се описват фактите, т.е. имат описваща роля. Те помагат на ученика да се запознае с отделни елементи от техниката на изпълнение на двигателното действие. Второто ниво на знания имат обясняваща и организираща роля. С тяхна помощ ученикът прониква в същността на предстоящата двигателна задача. Третото ниво на знания формират познанията на ученика в областта на физическото възпитание и спорта и изграждат отношение към тази дейност. Чрез междупредметните знания се повишава съзнателността и активността (познавателна, емоционална, волева) на учениците в процеса на двигателно упражняване.

• Иновация в учебните програми е и включването на раздел "Контекст и дейности". В него са посочени възможностите, които е необходимо да се предоставят на учениците по време на обучението, с цел постигане на очакваните резултати по теми и за всяко ядро като цяло;

• Нов подход е приложен към междупредметните връзки: от една страна, като връзка на физическото възпитание и спорта с другите предмети, а от друга – като връзка на всички предмети с физическото възпитание и спорта. Чрез междупредметната интеграция се осигурява усвояването на общия минимум от знания, съобразно интелектуалните и двигателните способности на учениците. Междупредметните връзки са много съществена част от учебните програми. Тяхното реализиране трябва да става „по естествен път в условията на многообразната двигателна дейност” (К. Костов, Р. Русев, Ст. Иванов, 2003). В училищното физическо възпитание осъществяването на междупредметните връзки осигурява осмислено възприемане на знанията, съобразно с мисловните и двигателните способности на учениците. Въпреки, че в основата на обучението стои двигателната активност на учениците, чрез осъществяването на междупредметната интеграция могат да бъдат решени и допълнителните задачи, свързани най-вече с развитието на познавателните способности на учениците. За разлика от теоретичните предмети, в които познавателната дейност се извършва на по-високо ниво, във физическата дейност „... се създават условия за учениците в реална-нагледно действена обстановка да осмислят още веднъж редица категории и понятия, характерни за обучението по други дисциплини” (К. Костов, 1988).

Представеното по-горе по отношение на съвременния облик на учебните програми се базира на заложените образователни цели, насочени към комплексно въздействие по отношение на морфо-функционалното и двигателното развитие на учениците. Същевременно е предвидено усвояването на нови двигателни умения и навици, определени терминологични знания за физическите упражнения и знания със здравно-хигиенни знания.

От своя страна **системата за оценяване** постиженията на учениците има сумарен характер, тъй като включва не само тестове за оценка на физическата дееспособност, но и точкови оценки за правилно изпълнение на изучаваните двигателни действия и проявено положително отношение.

• Период от 2015 година до 2017 година

В периода 2015-2017 година бе проведена поредната образователна реформа, която намира израз в следните основни промени:

- Приемане на Закон за предучилищното и училищното образование, влизащ в сила от учебната 2016-2017 год. Този закон отменя досегашния Закон за народната просвета и Закона за степените на образование, общообразователния минимум и учебния план.

- Въвеждане на нови ДОС за общообразователната подготовка (Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка).

- Дефиниране на 9 ключови компетентности, които се придобиват в хода на цялото училищно обучение. На физическото възпитание и спорт се възлага грижата да изгради *умение у подрастващите за здравословен начин на живот*, насочено към личното и общественото благополучие и към постигане на оптимално физическо и умствено състояние, което е една от най-важните ключови компетентности. В тази посока е и мнението на някои автори (Ст. Кинов, 2010), че на училищното физическо възпитание се пада нелеката роля на формиране у учениците на потребност за системни спортни занимания и здравословен начин на живот още от ранна детска възраст.

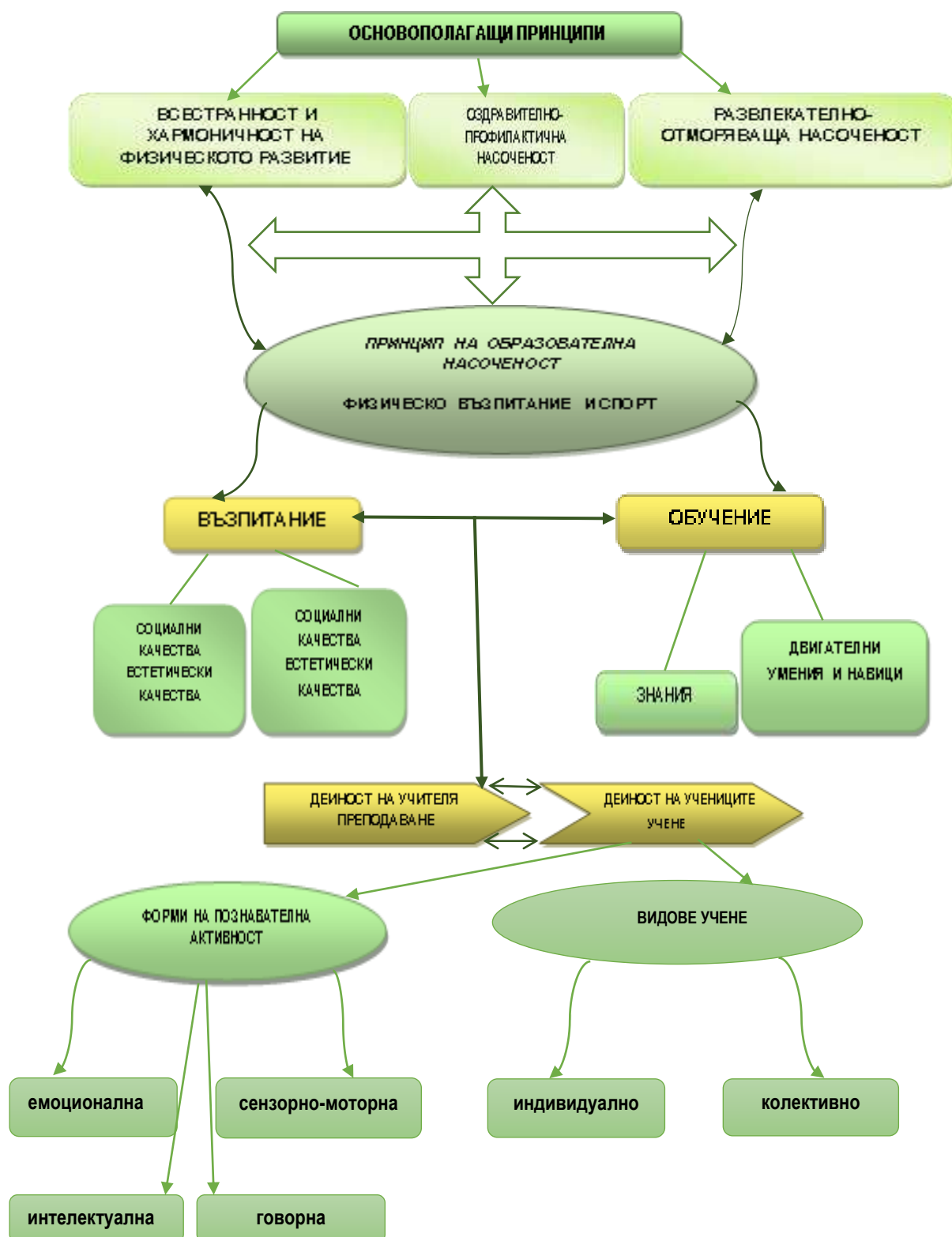
- Поетапно въвеждане на нови учебни програми, като тези за 1-ви и 5-и клас влизат в сила от учебната 2016/2017 година.

- Народните хора и танци, които досега бяха допълнително ядро в учебната програма, вече влизат в задължителното учебно съдържание по предмета „Физическо възпитание и спорт“.

В контекста на посоченото трябва да бъде отбелязано, че започнатата образователна промяна не засяга по същество целите и задачите на физическото възпитание в началното училище, а по-скоро се внася нова визия и техническо оформление на учебните програми. Освен това въведеното понятие „компетентност“ е като функция на знанията, уменията и отношенията, които трябва да усвои ученикът в процеса на обучение.

Въз основа на направения анализ относно същността и значението на физическо възпитание в началното училище може да се обобщи, че като педагогически процес оказва комплексно-интегративно въздействие върху психофизическото развитие на учениците (фиг.1). В основата на този педагогическия процес стои движението, но същевременно то е свързано и с личностно-ориентирано познание. Макар обучението да има подчертано практически характер, наред с овладяването на двигателни умения и навици, учениците усвояват и определени знания, които осмислят тяхната двигателна активност. Казано с други думи, на физическото възпитание в начална училищна възраст трябва да се гледа не само като на важен биологично-градивен процес, но и като на образователен процес, който интегрира в единство двигателната с познавателната активност на учениците, т.е. оказвайки положително въздействие върху физическото, емоционалното и здравословното състояние на учениците, физическото възпитание допринася и за тяхното познавателно развитие чрез усвояването в процеса на обучение знания.

Фиг. № 1 Процесуална блок-схема, изразяваща комплексната същност и въздействие на физическото възпитание като педагогически процес

Заклучение

Направената кратка историко-хронологическа справка ни дава основание на обобщим, че в периода на утвърждаване на физическото възпитание като учебен предмет, неговото съдържание има предимно образователна и нравствено-възпитателна насоченост. Научните търсения през този период са свързани предимно с процеса на обучение и разработването на принципи и методи за подпомагане на училищната практика.

С развитието на теоретичната мисъл и научноизследователската дейност, физическото възпитание започва да се разглежда от многопосочен спектър с акцент върху биологично-градивното въздействие на този педагогически процес. Спортът навлиза широко в училищното физическо възпитание. Понятия като висока моторна плътност, обем и интензивност на натоварването в урока стават едни от водещите показатели за неговото качество.

Започналото след 1989 година преустройство на системата по физическо възпитание довежда до нов подход в процеса на обучение по предмета, насочен предимно към повишаване ролята на образователната насоченост като определящо условие за формиране физическата култура на ученика.

С приемането на Закона за предучилищното и училищното образование и въвеждането на нови ДОС за общообразователната подготовка, съвременният облик на училищното физическо възпитание се свързва с насочване на усилията за повишаване не само на образователния му статут, но и на неговото оздравително-профилактично и социално значение за физическото усъвършенстване и личностното формиране на подрастващите.

References:

1. Beron, P., (1964) Bukvar s razlichni pouchenia, <N.prosveta>, Sofia
2. Bardareva, R., (1991) Fizicheskoto vazpitanie v Bulgaria prez Vazrazhdaneto, NSA, Sofia
3. DOI, Naredba №2 ot 18. 05. 2000, Prilozhenie№8
4. Zakon za stepenite na obrazovanie, obshtoobrazovatelna minimum i uchebna plan, Obn., DV, br. 07, 1997, br.67, 1999, br. 95, 2002,
5. Ivanov, Y., (2006) Obrazovatelната компонента v protsesa na fizicheskoto vazpitanie vav visshite uchilishta, Sofia
6. Kavdanski, E.,(2009) Mnogofunktsionalnost na podvizhnata igra v nachalното uchilishte, Disertatsia, Sofia
7. Kinov, St., (2010) Dvigatelната aktivnost sred podrastvashtite – osnoven faktor v sistemata na obshtestvenoto zdrave, Sb. „Doktorantite v dialog s naukata“, Blagoevgrad, s.55
8. Komenski, Ya., (1957), Velikata didaktika, Sofia
9. Kostov, K., (2006) Itegrativnost i fizicheskoto vazpitanie, Blagoevgrad
10. Kostov, K. (2006) Pedagogicheska identifikatsia na uchilishtното fizicheskoto vazpitanie, Blagoevgrad
11. Kostov, K., (2005) Integrativnost i funktsii na fizicheskoto vazpitanie v nachalното uchilishte, Doktorat, Blagoevgrad
12. Kostov, K., i kol., (1993)Teoria i metodika na fizicheskoto vazpitanie, Blagoevgrad
13. Kostov, K., (1988) Obuchenieto po fizicheska kultura i sport, kn. 4, s. 41-48
14. Kostov, K., R. Rusev, St. Ivanov, (2003) Obrazovatelните funktsii na fizicheskoto vazpitanie v novite uchebni programi, Sb. Kineziologia 2002, Tom I, Veliko Tarnovo, s. 84
15. Kostov, K., St. Ivanov,(2003) Kniga za uchitelya po fizicheskoto vazpitanie i sport 1-3 klas, Prosveta, Sofia
16. Kostov, K., St. Ivanov, V. Margaritov, B. Baeva, (2005) Kniga za uchitelya po fizicheskoto vazpitanie i sport – 4 klas, Prosveta, Sofia
17. Kulinko, N., (1982) Istoria i organizatsia fizicheskoy kulyturyi, Moskva
18. Kun, L., (1982) Vseobshtaya istoria fizicheskoy kulyturyi i sporta, Moskva
19. Lesgaft, P., (1988) Izbranyi pedagogicheskie sochinenia, "Pedagogika", Moskva
20. Margaritov, V., L. Petrov i kol. (2003) Teoria i metodika na fizicheskoto vazpitanie, Veliko Tarnovo
21. Mateeva, N., (1969) Znaniyata kato problem na obuchenieto po fizicheskoto vazpitanie v uchilishte, Avtoreferat, Sofia
22. Palymenev, V. K., E. V. Koneeva, (2000) Istoria fizicheskoy kulyturyi, Kaliningrad
23. Peneva, B., (2002) Sadarzhanie na fizicheskoto vazpitanie v srednia i gornia kurs na obuchenie v balgarskata obrazovatelna sistema, Sb. Fizicheskoto vazpitanie i sporta v obrazovatelната sistema, Blagoevgrad, s. 81
24. Petrova, N., (1982) Sistemi za fizicheskoto vazpitanie, "MiF", Sofia
25. Petrova, N., (1985) Istoria na fizicheskata kultura, "MiF", Sofia
26. Petrova, N., (1991) Uchilishtното fizicheskoto vazpitanie v Bulgaria (1878-1944), NSA, Sofia
27. Rachev, Kr., i kol., (1998)Teoria i metodika na fizicheskoto vazpitanie, NSA PRES, Sofia
28. Rusev, R. (2000)Teoria na fizicheskoto vazpitanie, Blagoevgrad
29. Sbornik ot zakoni, pravilnitsi i naredbi na Direktsiyata na narodното prosveshtenie v Iztochna Rumelia ot 1879g., do kraya na 1883g
30. Stolbov, V., (1989) Istoria fizicheskoy kulyturyi, "Prosveshtenie", Moskva

31. Tsvetkov, V., (2012) Futbolat v uchilishte, Blagoevgrad
32. Tsonkov, V., (1955) Materiali po istoria na fizicheskata kultura v Bulgaria, 1878-1944, Sofia
33. Chakarov, N. i kol., (1975) Istoria na obrazovaniето i pedagogicheskata misal v Bulgaria, tom I, Sofia
34. Chakarov, N. i kol., (1982) Istoria na obrazovaniето i pedagogicheskata misal v Bulgaria, tom II, Sofia
35. Shterev, P., i kol., (1977) Teoria i metodika na fizicheskoto vazpitanie, MiF, Sofia
36. Mavrogenes. N.A., (1980) "Rieding in Aciient Greece", Journal of Reading 23, no.8, p. 692
37. Van Dalen, D. B., B. L. Bennett, (1971) A world history of physical education, Cultural, Phylosofical comparative, (2nd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.